

MADZSAROK ANATÓLIÁBAN: KORA ÚJKORI MAGYAR BEVÁNDORLÓK VAGY NOMÁD TÖRÖKÖK?

SUDÁR BALÁZS*

Kulcsszavak: magyar, Macar, Macaroğlu, Anatólia, nomád, nemzetség

Absztrakt: Régóta ismert tény, hogy Anatóliában találunk madzsar („magyar”) elemet tartalmazó földrajzi neveket, Madzsar vagy Madzsaroglu nevű családokat és madzsar nevű nomád nemzetségeket. Származásukról két elképzelés fogalmazódott meg: az egyik szerint a közép- vagy a kora újkorban Magyarországról származó kitelepülők, menekültek, esetleg felszabadított rabszolgáktól erednének, a másik szerint Magyarországhoz semmi közük, hanem a nomád törökség részét képeznék. A fellelhető adatok elemzése a következő eredményekre vezetett: Anatólia számos területén találunk madzsarokat, jóval több helyen annál, hogy kései magyarországi bevándorlóktól származtathatnánk őket. Kifejezetten gyakoriak a nomádokkal is kapcsolatba hozható adatok, és elég nehéz olyan történeti modellt felvázolni, amely alapján magyar menekültek török nomád nemzetségek névadójává válhatnának. Ráadásul már a 15. századból is vannak rájuk vonatkozó adataink: ők egészen biztosan nem Magyarországról származnak. A madzsarokra vonatkozó adatok jól megfeleltethetőek a többi anatóliai nomád törzs és nemzetség adatainak. Összességében tehát nem kételkedhetünk benne, hogy valamikor Anatóliába bevándorolt egy vagy több madzsar nevet viselő nomád nemzetség. Ugyanakkor ez a szó a török nyelvekben nem jelent semmit, e név a törzsi-nemzetségi névadásnak a régies rétegéhez tartozik. A nomád népek történetének ismeretében semmi akadály nincs annak, hogy a hajdan szétszóródott korai magyarság kései leszármazottait lássuk bennük. Ennek egyébként történeti lehetősége is van: az Anatóliába költöző oguzok éppen onnan, az Urál vidékéről is sodortak magukkal néptörödékeket (például az alajontlugokat és a besenyőket), ahol a korai magyarok is élhettek. Így elképzelhető, hogy az anatóliai madzsaroknak mégis van közük a magyarokhoz, ám ez a kapcsolat jóval régebbi, mint ahogy sokáig gondolták.

1981-ben nagy port vert fel a magyar köztudatban Ispay Ferenc cikke, amely egy dél-anatóliai faluról, Madzsarköjéről (Magyarfalva) tudósított, ahol a lakosok madzsarnak, azaz magyarnak tartják magukat.¹ Ispay többször visszatért a helyszínre, és nyomában számos magyar – kutató vagy érdeklődő – látogatott el az Antalya közelében lévő kis faluba, itthon valóságos kultusza lett a „rokonoknak”, s a településnek ma már székely testvérfaluja is van (Csíkszentdomonkos). Az érdeklődés természetesen török oldalról is visszhangra talált, és bár anatóliában több Madzsar nevű település is található, az Antalya melletti – ma egyébként Gebiznek nevezett

– „Madzsarköj” körül csoportosult a törökországi madzsarok ügye.

A legtöbbit vitatott kérdés az, hogy ezek a madzsarok honnan származnak, és honnan nyerték a nevüket.

Gebiz lakosai általában viszonylag keveset tudnak a múltjukról, amelyről két különböző történetet meséltek az érdeklődőknek. Az egyik szerint – ezt hallotta Ispay 1981-ben – őseik valamikor a 16. században („420 éve”) érkeztek rabként Magyarországról az Isztambul közelében fekvő Gebze környékére, s onnan költöztek jelenlegi lakhelyükre.² A másik elgondolás arról tudósít, hogy két kis,

* Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Koraújkori Témacsoport–Magyar Őstörténeti Kutatócsoport. sudarbalazs@mail.com

¹ ISPAY 1981; ISPAY 1983; SÁGHY 1988; BEDER 1999; BEDER 2001; MARGITTAI 2006; SZABADI 2006, 131–148.

² ISPAY 1981, 1561.

Timur lenk elől menekülő nemzetségről lenne szó, ezek egyike a nyugat-anatóliai Gebzébe, a másik pedig Magyarországra költözött volna. A mai település és altörzs Gebiz neve Gebzéből származna, a később visszahívott, magyarországi csoport pedig időlegesen lakhelyére emlékezve viselné a madzsar nevet.³ Máshol más történetek járnak. A Gerede melletti Macarlar lakói úgy tudják, hogy a leendő faluba három testvér érkezett Magyarországról: „Oszmanov” alapította „Magyarfalvát”, „Muratov” az Enseli mahallét (falurészt, szeget), „Bajramov” pedig a Bayramlar mahallét.⁴ A török helytörténészek írásaiban egészen másféle történeteket is olvashatunk a madzsarokkal kapcsolatban. Gerede kapcsán például felmerültek az ankarai csatában harcoló (1402) madzsarok,⁵ máshol a Konstantinápoly ostrománál (1453) segédkező magyar tüzérek, akik jutalomképpen kapnák a nevüket viselő települést.

Biztosnak tekinthető információk tehát nincsenek, az elméletek a fenti elbeszélésekre, illetve a közösség nevére épített elképzelésekre. Ezek egyik csoportja a hódoltság korában elhurcolt raboktól, esetleg kitelepített falvak lakosságától származtatja az anatóliai madzsarokat (Rásonyi, Ispay, Beder, Türkdoğan).⁶ Más elméletek arra épülnek, hogy Gebze 30 km-re van attól az Izmittől, ahol Thököly Imre töltötte utolsó éveit 1701–1705 között, s ahol tényleg több helynév emlékeztet a „magyar királyra”.⁷ Ezek szerint a madzsarok – legalábbis a gebiziek – Thököly kurucainak a leszármazottai, esetleg éppen székelyek volnának (Bulut).⁸

A magyarországi eredettel szemben Tuncer Gülensoy – és utána egy sor török kutató – a madzsarokat egyszerű anatóliai nomádoknak tartja, s egy Szamarkand környéki madzsar nemzetséggel hozza kapcsolatba. Az Antalya környéki nomádok jeles kutatója, a személyesen is érintett Mehmet Ak pedig a közelmúltban határozottan kijelentette, hogy

Gebiz madzsar lakói és a mai magyarok között nincs semmiféle kapcsolat.⁹ A kései magyarországi eredettel kapcsolatos kételyeit fogalmazta meg Berecz Edgár, Kunkovác László pedig nyitva hagyta a kérdést a közép-ázsiai származtatás irányába is.¹⁰

A kulcskérdés tehát az, hogy honnan származik a madzsar közösségek neve. Mehmet Ak szerint a gebiziek egy korábbi, jelentős személyiségről, Madzsar Haszanról, egészen pontosan az ő melléknevéről kaphatták a nevüket, akiről egy 1725-ben készült összeírás tudósít, mint a gebiz nemzetség tagjáról. Az, hogy egy nemzetséget egy személyről nevezzenek el, általános jelenség, az viszont jóval ritkább, hogy csak a melléknevet használják e célra, főképpen, ha annak nem sok értelme van. A madzsar szó ugyanis csak ’magyart’ jelent, s Mehmet Ak arra a kérdésre nem válaszol, hogy az említett Haszan honnan is nyerhette melléknevet, ha nem volna köze a magyarokhoz. Elgondolása szerint mindenesetre a madzsar nem népnév, hanem egy belső fejlődésű nemzetségnév.

Madzsar melléknevű személy egyébként már korábban is felbukkant a környék nomádjai kapcsán: az 1588. évi összeírás szerint két nemzetség, a munamak és a kökez is egy bizonyos Madzsar Behrám nevű tímárbirtokosnak adózott.¹¹ Míg a nomád Madzsar Haszan neve nehezen magyarázható, a javadalombirtokos Madzsar Behrámé sokkal könnyebben: az oszmán szolgálatba lépő magyarok gyakran jutottak kiemelt pozíciókhoz – ketten a nagyvezírségig is felverekedtek magukat –, a 16. század második felére valóságos magyar lobbival alakult ki a birodalomban.¹² Behrám akár saját képességei, akár e lobbisegítségével is a birtokosok közé emelkedhetett, a birodalom igazgatási logikájának következtében pedig minden további nélkül elkerülhetett Dél-Anatóliába, a tekei szandzsákba. Más kérdés, hogy ő hogyan válhatott volna egy nomád közösség névadójává.

³ ÖZTÜRK 1995, 39; BULUT 2010, 173.

⁴ ÇETIN.

⁵ Gerede kapcsán állítja ezt a bolui önkormányzat. Idézi: KOŞAY 1976, 170.

⁶ RÁSONYI 1971, 213; BEDER 1999, 219. Ezt valószínűsíti: TÜRKDOĞAN 1997, 355–356.

⁷ SERES 2006, 168–201.

⁸ ÖZTÜRK 1995, 231; BULUT 2010.

⁹ AK 2015, 36; AK 2018, 336; ÖZTÜRK 1995, 227–231; KARADENİZ 2014; UÇAKÇI 2015, 2. 119.

¹⁰ MOTESÍKY 1992; AK 2018, 336; UÇAKÇI 2015, 2. 119; BEREZC 2015.

¹¹ ARMAĞAN 1997, 18–19.

¹² B. SZABÓ–SUDÁR 2014.

Mint feljebb említettem, a madzsar szó a törökben csak ’magyar’ jelentéssel bír, és semmilyen török szócsaládba nem illeszkedik bele: nem nagyon lehet elfeledett régiség vagy esetleg újonnan képzett szó, sokkal inkább valamiféle zárványnak tűnik, amit a törökben mindig is magyarázni kellett. A 17. században Evlia cselebi a magyarországi magyarok kapcsán állt elő rögtön két etimológiai ötlettel is. Az egyik szerint az iráni mitológia nevezetes királyától, Manúcsahrtól származna a név, amely egyszerűen lerövidült volna Mácsárrá.¹³ A másik szerint a négy magyar honfoglaló vezér – testvérek – mondogatták volna magukról perzsa nyelven, hogy „má csár”, azaz: mi négy[en]. Az anatóliai nemzetségek és családok kapcsán is van néhány érdekes összefüggés. Az egyik a kádzsármádzsár nemzetségnév, amely a nevezetes iráni dinasztia, a Kádzsárok nevével köti össze a magyarokét. Így melleleg egy, a törökség körében annyira kedvelt szójáték jött létre: az alapszó kismértékben megváltoztatott formájú ismétlése. Ilyen esetekben ráadásul gyakori a szókezdő – a törökországi töröktől egyébként idegen – „m” hang használata. Érdekes még, hogy a madzsar időnként a merdzsánnal keveredik, amely ’korall’-t jelent, és szintén nemzetség/családnévként bukkan fel, de egyébként közszó is. Végezetül említsünk egy arab etimológiai ötletet is: eszerint a muhádzsir „kivonuló” szóval állna összefüggésben. Ugyan arab szavak előfordulnak a türkmén nemzetségek között, de ilyen éppen nem, és maga a szó sem vált a népnyelv részévé. Összességében a fenti ötletek leginkább a tanácstalanságról tanúskodnak, és a madzsar név török nyelvi beágyazatlanságát bizonyítják, amely tehát egyszerű névképzéssel aligha jöhetett létre, s legvalószínűbb hátterének továbbra is a magyar népnév tűnik.

A következőkben az anatóliai türkmének csoportneveit tekintjük át, és ezen belül próbáljuk elhelyezni a madzsart. A nomád nemzetségekre és családokra a 15. század óta bőséges forrásanyag – a gyakorlatban több tízezernyi név – áll a rendelkezésünkre, s ennek szisztematikus, ha nem is teljeskörű kiadása is megjelent.¹⁴ A névanyag komolyabb

elemzése nélkül is jól láthatóak a főbb névadási csoportok. Léteznek egyszerű, archaikusnak tűnő, egytagú nevek, nagyon sok a személynévi eredetű (pl. Kara Haszanlu „Kara Haszanhhoz tartozó”), továbbá a jelzős elnevezés (pl. kara kecsili „fekete kecskés”), és vannak földrajzi megjelöléseket használó csoportok is. A madzsar egyértelműen az első, archaikus neveket tömörítő csoportba tartozik, azon belül is azon nevek közé, amelyek a köznapi beszélők számára értelmezhetetlenek. Éppen ezért nem lehet őket „kitalálni”, sokkal inkább valamiféle régről megőrződött zárványok.

Egy másik, elgondolkodtató kérdés, hogy milyen hosszan állnak fenn a nemzetségi nevek. Bizonyos szempontból időtállóak, s az egyértelműen nagyon régiek (például a 24 honfoglaló oguz törzs nevéből származók) mellett az újabbak is évszázadokon keresztül maradnak használatban. Még azok is, amelyek személynévi eredetűek, és viszonylag újabb fejleménynek látszanak. Az adanai szandzsákban közel 50 éven keresztül név szerint követhetőek a nomád családok. Érdekes, hogy az első, 1525. évi összeírás nemzetségnevei közül a személynévi többnyire olyanok, hogy a névadó fiai a csoport részei, mintha a csoportot az aktuális vezető után nevezték volna el. Persze átlagos nevek esetében ebben sohasem lehetünk biztosak, de árulkodó, hogy a ritka nevekkal is így van: a Kajisí (Kajislu) nemzetségben ketten is Kara Kajis fiai: Haszan és Hüszejn. Márpedig a Kajis név nagyon ritkának tekinthető.¹⁵ Ennek ellenére a Kajislu még 1572-ben is ezt a nevet viselték, amikor már rég Kara Kajis unokái szerepelnek a listákban. Másfelől ha a 16. századi névanyagot vetjük össze a 19. századival, akkor meglehetősen nagy eltéréseket látunk: mintha lecserélődött volna az elnevezések java része. Ez részben a költözésekre, részben a nemzetségi struktúra dinamikus változásaira utal, ami persze nem túlságosan meglepő.

A madzsar lehetne személynévi eredetű – ha lenne ilyen személynév, de nincsen. (És ekkor is inkább a madzsarlut várnánk.) Lehetne egy sze-

¹³ SUDÁR 2010, 174–175; GULYA 1997, 94–97.

¹⁴ HALAÇOĞLU 2009. Ld. még: KOÇER.

¹⁵ Hasonló példák: Hüszejn Hadzsilu nemzetség, benne: Músza, Hadzsi Hüszejn fia, Kara Musztafalu nemzetség, benne Ajdogan, Kara Musztafa fia, Ajkudlu nemzetség, benne Dervis Músza, Haszan és Hamza, Ajkud fiai (KURT 2004, 52, 55–56). Megjegyzendő, hogy Adana közelében ma is van Kayışlı nevű település (Seyhan).

mélynév jelzője, ilyen esetben azonban a név rövidülésekor nem a jelző, hanem a személynév marad meg. Ahogy feljebb már láttuk: Kara Kajis nevéből Kajislu alakul. Ennek fényében Madzsar Haszan nevéből inkább Haszanlu nemzetségnev lenne várható. Másfelől az egyes személyek megkülönböztető névként gyakran viselik a nemzetségnevüket: az említett Madzsar Haszan neve akár innen is jöhet, még akkor is, ha családja akkor még nem jutott el a nemzetség rangjára. A névadási gyakorlat tehát inkább azt sugallja, hogy a madzsar nemzetség régi nevet visel, sem neve, sem maga nem új keletkezésű, és így kevésbé valószínű, hogy bármiféle kora újkori, újkori magyar betelepülőtől származna.

Ezek után térjünk át a dél-anatóliai nemzetség történetére, hátha az valamivel többet elárul! Mahmut Ak fontos meglátása, hogy a gebiziek éppen olyan közelmúltban letelepedett nomádok, mint a környező települések lakosai, és magyar eredetükre semmi nem utal: közöséges jörükknek látszanak. A türkmén vagy jörük elnevezést azoknak a hagyományos keretek között élő, többnyire nomád közösségeknek tartották fenn, amelyek nem a terület „öslakosságához” (azaz a törökök érkezése előtti népességhez) tartoztak, s akik valóban „törökök”, s már törökként költöztek Anatóliába. Nevük egyébként egyáltalában nem csengett és cseng pozitívan, többnyire a szegénység és az elmaradottság társult hozzá.

A madzsarok a dél-anatóliai Antalya közelében élnek, és a teke jörükkök – *Teke jörükleri* „Teke nomádjai” – közé számítanak. A Teke vagy Tekke a térség régi elnevezése, már a 14. században is így nevezték – a latin forrásokban *Taca* vagy *Tacca* alakban –, amelyet azután az oszmán közigazgatás is átvett.¹⁶ Teke ili („Teke ország”) tulajdonképpen a Torosz hegység egy része, amely mintegy beleszakad a Földközi-tengerbe, de éppen Antalya és Alanya között egy viszonylag nagyobb partmenti síkság is van. A kérdés az, hogy a térség honnan nyerte a nevét, létezik ugyanis egy teke nevezetű türkmén törzs, amely a mai Türkmenisztán egyik legjelentősebb közössége, és az ország lakosságának közel egy harmadát adja. Lehetséges, hogy egy

tőlük elszakadt csoport keveredett Dél-Anatóliába, már csak azért is, mert a szintén türkménisztáni jömutok is jelen vannak a térségben. Másfelől éppen a 14. századtól a térséget uraló dinasztiaát Tekefiaknak nevezik (*Tekeogullari*), és ők is lehetnek a névadók. Az bizonyos, hogy az oszmán igazgatási rendszer a nomádokat nem törzsenként, hanem földrajzi egységenként tartotta számon, s mivel a Teke földrajzi névvé vált, minden ott élő tekei jörüknek számított, származásától függetlenül. Ez annyit jelent, hogy a madzsarok eredetéről semmit nem mond el, hogy a tekeiek közé tartoznak.

Az Antalya és Denizli közötti hegyvidék mindig is a nomádok kedvelt szállásterülete volt, a 13. században állítólag több tízezer sátrnyomú nomád élt itt, akik az oguzok Ücsok ágba tartoztak,¹⁷ és az 1260 körül erre utazó Ibn Szaid bin Magribi szerint különlegesen szép szőnyeget szőttek.¹⁸ A terület persze már az ókorban is lakott volt, amelyre ma is komoly méretű ókori építmények – Termesszosz romvárosa, Perge vagy Aszpendosz nevezetes színháza – emlékeztetnek. A görögök azonban a partvidéket lakták, a hegyeket a nomádok népesítették be. Olyannyira, hogy a 16–17. században a szandzsák lakosságának többségét ők adták.¹⁹ Téli szállásnak többnyire a partvidéket használták, nyáron pedig mélyen a hegyek közé, magasan fekvő hegyi legelőkre vonultak.

Az itt élő törzsek, altörzsek és nemzetségek összetétele időről időre változott. Komoly kataklizmát jelentett a mongol hódítás, amely ellen éppen ezen a területen több lázadás is kitört. De a helyi nomádok később az oszmánokkal sem voltak elégedettek, 1511-ben a híres Sakhulu-felkelésnek éppen itt volt a centruma, s ezért az oszmánok bosszúja nem maradt el. Számos csoportot szétverték, sokakat kitelepítettek, helyükre új beköltözők érkeztek. A nomádok egyébként is folyamatosan mozogtak Anatóliában, és lényegében állandóan zajlott a megtelepedés folyamata is, ennek végső fázisa éppen napjainkra esik.

Gebiz madzsar lakói ezek közé a nomádok közé tartoznak, kérdés, hogy mikor és hogyan kerültek jelenlegi lakhelyükre. Annyi bizonyos, hogy a 19. század végén még gyakran nomádként írták össze őket,

¹⁶ A kérdéses közigazgatási egységet tekei szandzsáknak nevezték.

¹⁷ KOFOĞLU 2006, 51.

¹⁸ ÇELİK 2011, 344.

¹⁹ ÇELİK 2011, 344–347.

ugyanakkor falujuk – és az altörzs több nemzetségéé is – már létezett, sőt egy *náhije*, azaz igazgatási egység központja volt, talán már 1815-ben.²⁰ (Ezt a szerepét a 20. század elejére elvesztette, és a közeli Serik vált a centrummá – ahogy ma is az.)²¹ A bírósági jegyzőkönyvekben rendre Gebiz néven fordul elő, éppúgy, ahogy az Oszmán Birodalom néhány 19. századi térképén is,²² de a Török Köztársaság 1926-ban készült térképén már két névvel – „Gebiz (Madzsar)” –, majd az 1928. évi településnév-jegyzékben már csak „*Madjar*”-ként szerepel.²³ A falu láthatóan a lakóiról kapta a nevét, s nagyon régi nem lehetett, mert a közösség ekkor még csak a félnomád életmódra tért át, teljes megtelepedésük csak az utóbbi időben zajlott le. A falu elsődleges nevének a Gebiz tűnik, a Madzsar vagy Madzsarköj csak a 20. század elején keletkezett tartományi évkönyvekben (*Antalya vilajet szalnameszi*) bukkan fel.²⁴ Mindemellett a Gebiz altörzsnek már 1855-ben is volt Madzsarlu elnevezésű megtelepedési helye (mahalléja).²⁵ Ebből következik, hogy bárhonnan származik is a név, azt először egy nomád közösség viselte, tőlük származott át a falura.

Továbblépésként lássuk, hogy hogyan illeszkednek a madzsarok a helyi nomádok szervezeti rendszerébe! Az anatóliai nomádok legkisebb szerveződési eleme a család, amelyekből kisebb – 8–10-től a néhány százig terjedő családot magukba foglaló – csoportok jönnek létre. Nem teljesen egyértelmű, hogy ezek között miféle kapcsolat áll fenn, mindenesetre összetartozásuk tudata viszonylag erős. Az oszmán időkben a *dzsemaat* („csoport”) kifejezést használták rájuk, ma inkább *obának* nevezik őket, és a magyarországi terminológia nemzetségeinek lehetne őket megfeleltetni. Ezekből a

dzsemaatokból (néhánytól a néhány tucatig) állnak össze újabb, nagyobb egységek, amelyeket talán altörzsnek nevezhetnénk (a forrásokban *ojmak*, *asiret*, *dzsemaat*), ezek pedig a törzsek részét képezik (oszmánul *taife*, *kabile*, *asiret*, törökül *boj*). (A terminológia – ahogy a világon mindenhol – természetesen nem egyértelmű, és a részletek ismerete nélkül meglehetősen nehéz eligazodni benne.)

A madzsarok egyértelműen *obának*, tehát nemzetségnek számítanak, amely azonban nagyon komoly lélekszámmal bírt: a 19. század derekán 50–80 család tartozott hozzá. A gebiz (*gebizlü*, *gebizli*) altörzshöz (*ojmak*) tartoznak, annak legnépesebb nemzetségét alkották. Olyannyira, hogy az altörzset időnként gebiz-madszar néven is emlegették, és ezért váltakozik településük nevében is a Gebiz és a Madzsar. (Ma egy településbokrót hívnak Gebiznek, amely Antalya megye [*il*] seriki járásában [*ilcse*] található. Ennek részei [*mahalle*]: Atatürk, Kahyalar, Karapınar, Yunuslar.)²⁶ A gebiz altörzset a 19. században nyolc, majd tíz nemzetség alkotta, s a 19. század végén indult meg a letelepedésük Antalyától északkeletre. Azt, hogy a gebiz melyik törzs része volt, nem tudjuk: az összeírások nem jelölik meg. A gebizek téli szállása már a 18. században is nagyjából a mai lakhelyükön volt, nyáron pedig az egirdiri tó környékén, a Szerpe nevű helyen legeltettek.²⁷

A gebizek 1831-ben az összeírt tekei nomádok bő 13%-át, 1845-ben és 1872-ben pedig 10%-át adták.²⁸ A gebizeken belül a madzsarok 1831-ben 25%-ot, 1845-ben 28%-ot képviseltek. 1915-ben a gebizi járás (*náhije*) bő 10%-a lakott a központban, a Madzsar nevű faluban, ami a környék legjelentősebb települése volt. De ugyanennyien még nemzetségként – azaz nomádként – kerültek összeírásra.²⁹

²⁰ DİNÇ 2005, 22, 24; TAŞBAŞ 2007, 24; SEZEN 2017, 280. 1918–26 között *náhije*. SEZEN 2017, 444.

²¹ KONJA 1317, 202; KONJA 1322, 153.

²² Egy francia nyelvű térképen Djebiz falu talán azonos vele (1890). Vilayet de Koniah. Cuinet. [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:CUINET\(1890\)_1.846_Vilayet_of_Konya.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:CUINET(1890)_1.846_Vilayet_of_Konya.jpg)
Konja ve Antalja viayetleri. <https://www.bitmezat.com/en/product/1615154/osmanlica-konya-anta>
<https://tr.wikipedia.org/wiki/Serik>.

²³ ÇELİK 2011, 344; SON TEŞKİLÂT 1928, 132.

²⁴ AK 2015, 35. 1915: ben is Macar. http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:AG-HxpOWrJkJ:media.library.ku.edu.tr/Adalya/Adalya_2014/16_Ak_B.pdf+&cd=1&hl=hu&ct=clnk&gl=hu&client=firefox-b-d.

²⁵ DİNÇ 2005, 148.

²⁶ <https://tr.wikipedia.org/wiki/Serik> https://www.yerelnet.org.tr/belediyeler/belediye_mahalleler.php?belediyeid=129377

²⁷ AK 2011, 13.

²⁸ AK 2015, 435–441.

²⁹ AK 2015, 319.

A madzsarok a törzsi-nemzetségi rendszerben

boj (törzs)	ojmak (altörzs)	oba (nemzetség)
-	Gebiz	Akcsapinar, Ikibasli/Kindira, Asagioba, Csatallar, Dorumlar, Kirbas, Kozan, Madzsar

A gebiz altörzs nemzetségei (a nemzetségnevek után az összeírt férfiak, illetve a családok száma szerepel)

1725	1831	1845	1872	19. század vége
Hizir	Akcsapinar/Akcsabejler 110	Akcsapinar 28/57		Akcsapinar/Akcsabejler
Mataradzsi kethüdá	Ikibasli (Kindira) 98	Kindira (Ikibasli) 34/75		Ikibasli/Kindira
	Asagioba 153	Asagioba 52/122		Asagioba
	Csatallar 75	Csatallar 31/47		Csatallar
	Dorumlar 20	Dorumlar 34/80		Dorumlar
	Kirbas 118	Kirbas 32/65		Kirbas
	Kozan 151	Kozan 52/95		Kozan
	Madzsar 238	Madzsar 82/207		Madzsar
				Keller
				Jörükler
	össz: 963	össz: 345/748	össz: 253/810	

Még egy szempontot érdemes megvizsgálunk, mégpedig Gebiz települési környezetét. Ha a tekei alkormányzóságban (szandzsákban) élő jörükök megtelepedésére tekintünk, akkor meglehetősen világos kép rajzolódik ki: a kisebb csoportok (nemzetségek) egy-egy falut hoztak létre, a nagyobbak (altörzsek) pedig falubokrokat. (Természetesen egy-egy nemzetség tagjai nem csupán egyetlen településen élhettek.) Ilyen a gebizek megtelepedése is: egymástól néhány km-re található a fő nemzetségekről elnevezett falvak sora: Kozan, Kirbas, Csatallar, Akcsapinar, Dorumlar, Asagioba és Gebiz (*1. térkép*). Talán meglepő, hogy ma nincsen Madzsar nevű falu, pedig a legnagyobb lélekszámú nemzetségtől ezt várnánk. A megoldás mégis adja magát: Gebizt hívták időnként Madzsarnak. Mivel lélekszámuk miatt az altörzs meghatározó részét alkották, felbukkan a kettős elnevezés is: madzsar-gebiz. Mindebből

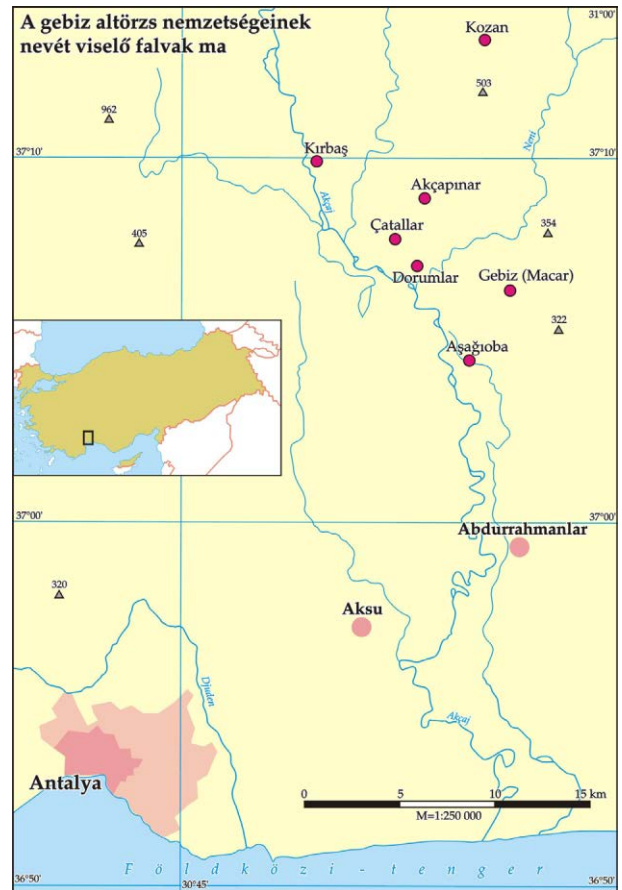
a szerves egységből az következik, hogy a madzsar a gebizek régi és erős nemzetsége, a település pedig teljes mértékben illeszkedik a megtelepedés rendjébe: nem véletlenszerű, idegen elemről van szó.

A madzsar nemzetség története a viszonylagos forrásbőség ellenére is gyorsan homályba vész: 1831 előtt nem szerepel az összeírásokban (ahogy a többi nemzetség neve sem). A gebiz altörzset először 1705-ben említik, 1725-ben pedig két nemzetségét regisztrálják (Hizir és a Mataradzsi kethüdá), mindkettőnek az elnevezése személynévi eredetű, és száz évvel később már egyik sincsen meg: lehetséges, hogy csak kreált csoportnevek voltak, amelyek elfedték a valós nemzetségneveket.³⁰ Minthogy Madzsar Haszan éppen a gebiz keretei között bukkan fel 1725-ben, lehetséges, hogy a madzsar nemzetség már ekkor az altörzshöz tartozott. A szandzsák 15–16. századi összeírásaiban sem a madzsar, sem

³⁰ AK 2015, 33; AK 2011, 3, 13.

a gebiz név nem szerepel, dacára annak, hogy számtalan nomád csoportot összeírtak.³¹ Ebből adódna az a következtetés, hogy későbbi, talán 17. századi betelepülők lennének.

Vajon mi a helyzet a gebiz altörzs többi nemzetiségével? A tekei szandzsák 15–16. századi összeírásaiban gondosan számba vették a nomádokat, így a korszakból nagyon sok nemzetségnév maradt ránk. Ezek között azonban a keresett nevek egyáltalán nem szerepelnek.³² Meglepő ugyanakkor, hogy ugyanezen összeírások falunevei között négy hasonló is akad: Ikibaslu dzsa, Kepez, Kozanlar és Kindra. A Kozanlaron kívül mindegyik fennállt az összeírások száz éve alatt, és már a 15. században is jelen voltak.³³ Ezek viszont falvak, letelepedett népességgel, míg a gebizek még a 20. században is nomadizáltak, így az adatok összefüggése nehezen értelmezhető. Más területeken azonban találunk hasonló nevű nemzetiségeket: ha asagioba nincs is, de a meglehetősen hasonló – bár más jelentésű – asagiova szerepel egyszer a jiva törzsen belül, s a kirbassal párhuzamba állítható kirbaslar is felbukkan egyszer. A kozan meglehetősen gyakori az avsarok között, de felbukkan a jivák és a bajandirok között is. Csatalart ugyan nem találunk, de a csatal „villa” szóból képzett névalak több is van (csatallu, csataloglu) Adana környékén.³⁴ A többi névnek úgy tűnik, nincsenek korai példái, még hasonlók sem bukkannak fel. Mindez arra utal, hogy a gebiz altörzs talán viszonylag későn alakult ki, és egyesített közel tucatnyi nemzetiséget. Az is valószínű, hogy tagjai csak a 17. században érkeztek meg mai lakhelyükre. A költözés emléke a mai lakosság körében is él: szerintük a nyugat-anatóliai Gebzéből költöztek át. A Gebze és a gebiz név összekapcsolása persze népetimológiának tűnik (a település nevéből nem ilyen nemzetségnévet várnánk), de mint majd látjuk, madzsarok valóban felbukkantak a település környékén. Elképzelhető az is, hogy az antalyai madzsarok ezen hagyományát befolyásolta a kutatók felbukkanása és véleménye is. Az a tény azonban, hogy a közösség emlékszik rá, hogy jelenlegi lakóhelyére valamikor odaköltözött, egybevágni látszik feljebbi elemzéseink eredményével.

1. térkép. A Gebiz altörzs nemzetségeinek nevét viselő falvak ma

Map 1. Settlements with names of subclans of Gebiz clan today

Maga a gebiz elnevezés egyébként kifejezetten régiesnek hat, s a nemzetségnévek közül ilyen a kindira, a dorumlur, a kozan és a madzsar is. Jelzősnek tekinthető az ikibasli „kétfejű” és esetleg a csatalar „villák” is, az asagioba „alsószállás” és az akcsapınar „fehér forrás” pedig földrajzi eredetűnek látszik. Ezen altörzs esetében tehát – az általánostól eltérő módon – az archaikusnak tűnő nevek dominálnak, ami legalábbis elgondolkodtató.

Ha a gebizek illetve a madzsarok jövevények Antalya környékén, akkor joggal várhatjuk, hogy máshol és esetleg korábban is megtaláljuk a nyomaikat. Ez már csak azért is elvárható volna, mert a nomád közösségek történetük során gyakran oszlottak több

³¹ ARMAĞAN 1997; KARACA 2006, 85–93.

³² ARMAĞAN 1997.

³³ KARACA 1997, 497–499.

³⁴ HALAÇOĞLU 2009, 1. 159, 2. 512, 3. 1432, 4. 1502–1504.

ágra, vagy éppen szakadtak szét kényszer hatására. Ennek megfelelően valóban számos nyomra bukkantunk, amelyeket három csoportba sorolhatunk: a) madzsarokra utaló családnevek; b) madzsarokra utaló földrajzi nevek; c) madzsar nevű nemzetségek a nomádok között. Előljáróban azonban meg kell jegyeznünk, hogy az áttekintendő hatalmas anyagnak bizonyosan csak egy részét sikerült feldolgozni, ennek következtében az eredmények a későbbiekben változhatnak. Ugyanakkor a viszonylag nagy mennyiségű adat már most lehetővé teszi néhány óvatos állítás megfogalmazását. Gyűjtésembe nem vettem bele a némiképp eltérő alakokat – Madzsara, Madzsar, Madzsar, stb. –, amelyeket a török kutatók ide szoktak sorolni, hanem megmaradtam a madzsar formánál. Mindemellett egyértelmű, hogy alternatív alakok élnek és éltek együtt, amelyek azonban részletesebb és kiterjedtebb elemzést igényelnek.

a) Madzsar vagy Madzsaroglu („Magyarfi”) család- vagy ragadványnevek a 19. század közepétől ismertek nagy számban, ekkor ugyanis – a hadseregreform részeként – az Oszmán Birodalom hatalmas munkával felmérte a hadra fogható férfilakosságot. Számunkra ezek az adatok már csak azért is érdekesek, mert a felmérés még a Kossuth-emigráció előtt készült, így egészen bizonyos, hogy nem ennek a viszonylag nagyobb tömeget mozgató kivándorlásnak a lenyomatát adja. A 19. században az Oszmán Birodalomban még nem használták rendszeresen vezetéknévet, a feljegyzett alakok tehát inkább a nemzetségekre, nagy családokra utalnak. Szép példája ennek Madzsarlar („Magyarok”) falu esete, amelynek 40 csaldfője közül 20 viselte a

Madzsaroglu nevet. A felgyűjtött példák egyike-másika valószínűleg kora újkori magyar menekültektől, esetleg a birodalomban sikeres pályát befutó renegátoktól származik, de a teljes csoportot aligha magyarázhatjuk így. Nem is kell: mint majd láthatjuk, a nomádoknak valóban voltak madzsar nevet viselő csoportjaik, amelyek tagjai teljesen szabályosan viselték a Madzsar vagy Madzsaroglu melléknevet.

Adattár:

1. Akalan falu / Orhaneli / Bursa (négy család, 1838).³⁵
2. Akçataş falu / Kalecik (1845).³⁶
3. Aşağı Sarılık falu / Çankiri. Macar család-név.³⁷
4. Bucak/Eğirdir (1844 /1845).³⁸
5. Burdur környékén sok Macar nevű család.³⁹
6. Çakmaklar falu, Kandira / Kocaeli (két család, 1844).⁴⁰
7. Çeltek falu / Karaman (1840).⁴¹
8. Cide falu / Kastamonu.⁴²
9. Danişmend falu / Balıkesir (1840).⁴³
10. Cedit Ercirli (=Pamukkale) falu / Denizli (1844).⁴⁴
11. Evciler falu / Balıkesir (1840).⁴⁵
12. Gördes falu / Manisa (1844).⁴⁶
13. Hacışeyh falu / Kandira / Kocaeli (2 család, 1844).⁴⁷
14. Harmanalanı falu / Orhaneli / Bursa (1838).⁴⁸
15. Hızırilyas falu / Kula kazası / Manisa (2 család, 1840/45).⁴⁹
16. Huraşlar falu / Kandira / Kocaeli (1844).⁵⁰

³⁵ http://ugurkoch.com/1838_nuf_adranos.php?koysec=45

³⁶ GÖKKAYA–CAN–BAKIRTAŞ 2016, 242.

³⁷ UÇAKCI 2015, 1. 98.

³⁸ YEŞİL 2006, EK 2, 3.

³⁹ <https://tr.wikipedia.org/wiki/Ta%C5%9Fkap%C4%B1>, Burdur

⁴⁰ ULUGÜN; KINAY 2005, 217–218.

⁴¹ ÇAKAL 2019, 143.

⁴² <http://www.cidepostasi.com/cide-hosalay-cografyasinda-tarihsel-surecte-sulale-analizi-iii/>

⁴³ DEMIRASLAN 2009, 35.

⁴⁴ ÖZLÜ 2006, 12.

⁴⁵ DEMIRASLAN 2009, 36.

⁴⁶ ERTAN 2006, 75.

⁴⁷ ULUGÜN; KINAY 2005, 281–282.

⁴⁸ http://ugurkoch.com/1838_nuf_adranos.php?koysec=1

⁴⁹ KILIÇ 2018, 252.

⁵⁰ ULUGÜN; KINAY 2005, 238.

17. Ibradi falu / Konya (1843).⁵¹
18. İçel szandzsák.⁵²
19. İmat falu, Tahirabat / Alaca/Çorum. Macar családnév.⁵³
20. Kaman falu / Kırşehir. Macar családnév.⁵⁴
21. Kartal / Karlıktepe / İstanbul (1830).⁵⁵
22. Kastamonu. Macaroğlu család (1845).⁵⁶
23. Kirovacık falu / Ovacık / Çankırı. Macar családnév.⁵⁷
24. Kırşehir város (Kayabaşı, Kuşdili, Yenice mahalle, 4 család, 1841).⁵⁸
25. Kulaksız falu / Balişeyh. Macar családnév.⁵⁹
26. Kurucaşile falu / Bartın (10 család, 1830–1831).⁶⁰
27. Hidayet falu / Malatya.⁶¹
28. Oba falu / Kazımkarabekir (1840).⁶²
29. Pelitören falu / Araç / Kastamonu.⁶³
30. Şamlı falu / Balıkesir (1840).⁶⁴
31. Sarıkaya falu / Sungurlu/Çorum. Macar családnév.⁶⁵
32. Şeyhler falu / Akyurt / Ankara. Macar családnév.⁶⁶
33. Şeyhler falu / Mecitözü / Çorum (1842).⁶⁷
34. Sırıstad falu / Bozkır / Konya (1845).⁶⁸
35. Sofular falu / Gerede / Bolu (1684–1686).⁶⁹
36. Suludere falu / Alaca. Macar családnév.⁷⁰

37. Ülünbüş falu /Gümüşoluk Köyü / Lahna, Kocaali / Sakarya (?)⁷¹
38. Yozgat város (1845).⁷²
39. Yukarı Saraylı / Çorum. Macar családnév.⁷³
40. Yusufeliben a Macarlar gyakori név.⁷⁴

b) A földrajzi nevekben szereplő népneveket régóta vizsgálják a világon mindenhol, és ha biztos forrásul nem is, de irányjelzőül mindenképpen szolgálhatnak a történeti kutatások számára. Törökországban, amelynek területén állandó volt a migráció, számtalan efféle név található, köztük Madzsar elemet tartalmazók is.⁷⁵ (Törökország településszerkezete némiképpen más, mint a Magyarországon megszokott, egy-egy igazgatási egység – falu – gyakran számos apró, néhány házból álló településfoltból áll össze, amelyeket különféle elnevezésekkel, pl. *mahalle* „városrész” illetnek.) Ugyan modern fejlemények, de felvettem gyűjtésembe a Macarlar és Macaroğlu utcaneveket is, amelyek egyfelől gyakran önálló településrészeket képeznek, másfelől a helyi viszonyok között nem sok értelmük volna, ha nem egy madzsar közösségre utalnának. (E tekintetben például a híres isztambuli *Macar kardeşler caddesi* nem szerepel az anyagban.) Figyelemre méltó, hogy míg Nogay sokak, Çerkez sokak minden to-

⁵¹ ŞAHİN 2013, 185, 186.

⁵² TÜRKAY 1979, 114.

⁵³ UÇAKCI 2015, I. 98.

⁵⁴ UÇAKCI 2015, I. 98.

⁵⁵ KASARCI 2016, 20.

⁵⁶ <http://www.kastamonur.com/wp-content/uploads/Temettuat-Defterlerine-G%C3%B6re-Kastamonu-%C5%9Eehri.pdf>

⁵⁷ UÇAKCI 2015, I. 98.

⁵⁸ GÜNEŞ 2015, 30, 32–33.

⁵⁹ UÇAKCI 2015, I. 98.

⁶⁰ YASA.

⁶¹ TÜRKDOĞAN 1997, 348.

⁶² Kazımkarabekir (Gaferiyat) İlçesi. https://www.karamandan.com/galeriler.php/karaman-resimleri/karaman-koyleri/item/kose-yazilari/karaman-haberler/karaman-guncel/images/icerik/Ilceler-Kazimkarabekir_Gaferiyat_Ilcesi-f66908.html

⁶³ VURAL.

⁶⁴ DEMIRASLAN 2009, 30.

⁶⁵ UÇAKCI 2015, I. 98.

⁶⁶ UÇAKCI 2015, I. 98.

⁶⁷ Mehmed és Oszmán, Madzsaroglu Ábidin fia. 1842. ÇINAR 2016, 290.

⁶⁸ MUŞMAL–ŞAHINKAYA 2016, 339.

⁶⁹ ŞAHİN 2008, 81, 311.

⁷⁰ UÇAKCI 2015, I. 98.

⁷¹ ÇINAR 2016, 354. Csiftcsi Mehmed, Madzsaroglu Abdullah fia (63 éves).

⁷² KURT–KATIRANCI 2016, 502; AK 2018, 336.

⁷³ UÇAKCI 2015, I. 98.

⁷⁴ ÖNDER 1988, 138.

⁷⁵ Gyűjtéseket végzett: KOŞAY 1976; TÜRKDOĞAN 1997.

vábbi nélkül léteznek, Hırvat („horvát”) vagy Sırf („szerb”) utcát hiába is keresünk. A településnevek mellett a térszíni formákra utalókat is megtaláljuk. E nevek könnyebben alakulhatnak egy-egy helyi szinten érdekes „magyar” hatására – ilyen például Thököly Imre izmiti jelenléte –, de gyakran az adott helyet birtokló közösségek után alakulnak ki.

Adattár:

1. Macar (Macarköy) falu, ma: Gebiz / Serik / Antalya.
2. Macar Dağı: Eşme és Ahmetler / Uşak mellett.
3. Macar deresi (völgy), Macar dağı (hegy), Macar bayırı (mező), Macar mezarlığı (temető) és Macaroğlu családnév: Gölcük/Kocaeli.⁷⁶
4. Macar falu Karahisar-i Demürlü környékén, 1485-ben már léteznek, a 16. században a kacsar nemzetség lakhelye.⁷⁷
5. Macar falu / Gazipaşa / Antalya.⁷⁸
6. Macar falu / Göynükler / Abana / Kastamonu.
7. Macar falu / Malazgirt. 16. század.⁷⁹
8. Macar mezraa (puszta): Demirkent (Erkinis) / Yusufeli / Artvin.⁸⁰
9. Macar suyu („Madzsar víz/patak”) és városrész, Sürmene/Trabzon.
10. Macar yaylasi (hegyi legelő) / Espiye / Giresun.
11. Macar yaylasi (hegyi legelő) / Giresun⁸¹
12. Macar yaylasi (hegyi legelő) / Macarköy / Gazipaşa / Antalya.⁸²
13. Macarlar falu / Altıeylül / Balıkesir.⁸³
14. Macarlar falu / Gerece / Bolu. 1840-ben is Macaroğlu elnevezésű családok laktak,⁸⁴ 1905-ben pedig a 40 családból 20-at Macaroğlunak hívnak.⁸⁵
15. Macarlar utca és Macarlar dzsámi. Elikesik falu / Alanya / Antalya.
16. Macarlar utca. Adiyaman.
17. Macarlar utca. Çaykenarı / Korkuteli / Antalya.
18. Macarlar utca. Karataş / Serik / Antalya.
19. Macarlar utca. Kayabaşı / Korkuteli / Antalya.
20. Macarlar utca. Sarıkadı / Alaplı / Zonguldak.
21. Macarlar városrész (mahalle), Yazıbaşı falu / Çaycuma / Zonguldak.
22. Macarlı deresi (völgy): Hamrut=Dereiçi / Yusufeli / Artvin.⁸⁶
23. Macarlı falu, ma: Kuruçam / Akçaabat / Trabzon.⁸⁷
24. Macarlı falu / Aksaray (már 1871-ben is létezik).⁸⁸
25. Macaroğlu mahalle (=Barça) / Giresun.
26. Macaroğlu mahalle / Çandarçalış (=Çiçekli) / Giresun.
27. Macaroğlu utca. Beyşehir.
28. Macaroğlu utca. Dedeli / Altınordu / Ordu.
29. Macaroğlu utca. Sarıkaya / Ereğli / Zonguldak.
30. Macarözü falu, ma: Yeniyapan / Uğurludağ / Çorum.⁸⁹

c) Legnehezebb dolgunk a nomád nemzetségekkel van. Ezekről a 15. századtól állnak rendelkezésre adatok, letelepedésük évszázadok óta tartó folya-

⁷⁶ ULUGÜN.

⁷⁷ 1485-ben: GÖKBILGIN 1952, 452. 1520-ban: OSMANLI 1520; UÇAKCI 2008, 278. Ezzel szemben az 1576/77-es csorumi defterben nincsenek jelen: GÜNEY 2014.

⁷⁸ TÜRKDOĞAN 1997, 349–351.

⁷⁹ SEVINÇ 2011, 197.

⁸⁰ ÖNDER 1988, 138.

⁸¹ ÖZDEMİR 2019, 29.

⁸² TÜRKDOĞAN 1997, 350.

⁸³ 1928-ban is Madjarlar. SON TEŞKİLÂT 1928, 370.

⁸⁴ SÜME 2015, 460–464.

⁸⁵ ÇETİN.

⁸⁶ ÖNDER 1988, 138.

⁸⁷ DEMİR 2007. 1928-ban: „Madzsara/Madjera” (SON TEŞKİLÂT 1928, 731.)

⁸⁸ ERARSLAN 2019, 23. 1928-ban: „Madzsarli/Madjarli” (SON TEŞKİLÂT 1928, 113.)

⁸⁹ UÇAKCI 2015, 2. 97–98.

mat. A rájuk vonatkozó hatalmas adatmennyiség feldolgozottsága eltérő szintű és esetleges. Ráadásul gyakoriak – valóban komoly kutatók esetében is – a nem részletezett, forrásmegjelölés nélküli adatok. Ilyen például Cevdet Türkay gyűjtése, amely esetében pillanatnyilag nem tudom eldönteni, hogy a részben általam is ismert adatok kissé általánosított felsorolásával, vagy pedig egy számomra ismeretlen adatsorral állok-e szemben. (A településeket és a régiókat az adattárba a bizonytalanság ellenére felvettem.)

Yusuf Halaçoğlu hatalmas gyűjtésében, amely az 1453–1650 közötti oszmán összeírások türkmekre vonatkozó adatait összegezte, sem a gebizre, sem a madzsarra nem találunk adatokat. A munka bizonyosan nem teljes, de a hiány azt mindenképpen mutatja, hogy sem egyik, sem másik elnevezés nem lehetett túlságosan elterjedt a 16–17. században. Ennek ellenére rábukkanhatunk korai adatokra is, és a későbbi időszakból is felbukkan néhány.

Adattár:

1. Gökçeyazı falu (másnéven Kaçan) / Ilgaz alapítói madzsarok.⁹⁰
2. Taşkapı falut / Burdur madzsar nomádok telepítik be.⁹¹
3. A Szivasz környéki jörükök között madzsar altörzs (*ojmak*).⁹²
4. Egin (ma: Kemaliye) környékén madzsar nemzetség (*taife*), 1665.⁹³
5. Bolvadin / Afyonkarahisar: a szarikecsili altörzs madzsarli nemzetsége telepíti be, amely Gündoğmuşból (Antalya közeléből) költözött be.⁹⁴
6. Çorum környékén a 16. században madzsar nemzetség, időnként kacsar-madszar néven emlegették.⁹⁵
7. A vándorló jörükhánok között a 15–16. században összeírtak egy Madzsaroglu nemzetséget (*asiret*) is, a Çorumtól valamivel keletebbre lévő Karahiszar-i Demürlü környékén.⁹⁶
8. Madzsar nemzetség Teke-iliben, amelynek téli szállása Gebiz, nyári szállása pedig Eğirdir környékén volt.
9. Madzsar nemzetség a kirnics, szacsikaralu, karahadzsili, manavgat, karacsakal és güzelbejlí nomád törzsek között, Yılanlı / Aksu / Isparta környékén, 1745-ben.⁹⁷
10. Magyaroglu altörzs (*asiret*), İçel szandzsákban, amely a nomád (konar-göcsér) jörükök törzsébe (*taife*) tartozik.⁹⁸
11. Madzsar / Madzsarli nemzetség Eşme / Uşak környékén.⁹⁹

Cevdet Türkay a következő régiókban vagy településeken jelez – időbeli meghatározás nélkül – madzsar (madzsarlu, madzsarli, Madzsaroglu Halıl) nevű nomádokat: Adana, Dünderli (Adana Vilayeti), Alanya, İçil,¹⁰⁰ Ankara, Uşak, Simav, Gedos (= Yeşilyuva), Kula (Kütahya), Sirke (Kütahya), Demirci (Saruhan szandzsák), Hayrabolu (Vize szandzsák), Kalkanlı (Kalkan/Kaş), Elmalı (Teke szandzsák), Isparta, Gölhisar-i Hamid,¹⁰¹ Eğirdir, Ağros (Atabey/Isparta)¹⁰² (2. térkép).

A fenti három adatsor együttesen tanulságos eredményekkel jár. Egyfelől elmondható, hogy madzsar nyomok Anatólia szinte teljes területén megtalálhatóak. Másfelől meglehetősen világosan kirajzolódnak gócpontok, ahol az adatok sűrűsöd-

⁹⁰ UÇAKCI 2015, 1. 98.

⁹¹ ÇEVİK 2018, 8.

⁹² RÁSONYI 1971, 213.

⁹³ TATAROĞLU 2015, 291.

⁹⁴ BAYAR.

⁹⁵ UÇAKCI 2015, 1. 119; 2. 97–98.

⁹⁶ UÇAKCI 2008, 278.

⁹⁷ AKSU 1938, 686. Idézi: BASKI 1993, 66.

⁹⁸ TÜRKAY 1979, 114.

⁹⁹ <https://www.facebook.com/uskbzn/posts/483948668375598/>

¹⁰⁰ Itt telepítik le a Madzsaroglu Halıl nemzetséget szultáni fermánnal.

¹⁰¹ Gölhisar környékén sok Madzsar család. <https://yenishir.fandom.com/tr/wiki/G%C3%B6lhisar>.

¹⁰² TÜRKAY 1979, 571; TÜRKDOĞAN 1997, 352.

nek. Északkelet felől indulva az első a Fekete-tenger csücskénél Yusufeli körzete, azután szintén a tengerparton Giresun vidéke, továbbra is a parton, de jóval nyugatabbra Göynükler majd Cide környéke. Újabb folt látható Kocaeliben, az Izmiti öböl környékén. Nyugat-Anatóliában nagyobb sűrűsödés látható Balikesir–Uşak környezetében, majd jó néhány adattal a tanulmányban sokat szereplő Teke-ili következik, amely a Çukorovai síkságig is elnyúlik. Nagyon jelentős folt látható Közép-Anatóliában, nagyjából az Ankara–Gerede–Çorum–Kırşehir négyszögben. Jóllehet adataink viszonylag nagy időtávot ölelnek át, döntő többségük 19–21. századi, és jól mutatják, hogy ahol nomádokat regisztráltak, ott Madzsaroglu nevű családok is felbukkantak, és madzsar elemet viselő földrajzi nevek is találhatóak. Érdekes, hogy a néhány valóban korai adat csak részben esik egybe a ma megfigyelhető településfoltokkal. Ilyen például az 1520-ban regisztrált Madzsar falu/szállás Karahisar környékén, amely a központi tömbbe esik. Ugyanakkor Sivas vagy Egin környékén pillanatnyilag nem ismerek kései adatokat. Mindez nyilvánvalóan mutatja, hogy a madzsar nevezetű közösségek vándoroltak, és viszonylag lassan foglalták el mai lakóhelyüket, ahogy ezt a gebiziek kapcsán láttuk, és egyébként általánosságban is igaz az anatóliai nomádokra. Bár pillanatnyilag a különböző madzsar csoportok vándorlásának az irányát nehéz lenne felvázolni, az adatok sokasága azt mindenképpen bizonyítja, hogy talán nem is kis számú madzsar költözött Anatóliába, jelenlétük pedig teljességében aligha magyarázható valamiféle Magyarországról történő – önkéntes vagy kényszerű – kivándorlással, netán egy-egy madzsar melléknevű személy felbukkanásával.

Érdekes a Kodzsaeli-i adatok esete. Egyfelől öt évig valóban itt, Izmitben élt a Thököly-emigráció. Ennek számos emléke maradt, a magyar király majorságától a magyar kútig és a magyar temetőig bezárólag. Ugyanakkor a kicsit távolabbi falvakban – de egy tömbben élő – Madzsaroglu nevezetű családok egyáltalán nem biztos, hogy bármilyen módon is köthetőek a csekély számú magyar emigránshoz, akik ráadásul jobbára haza is tértek. Érdekes tovább-

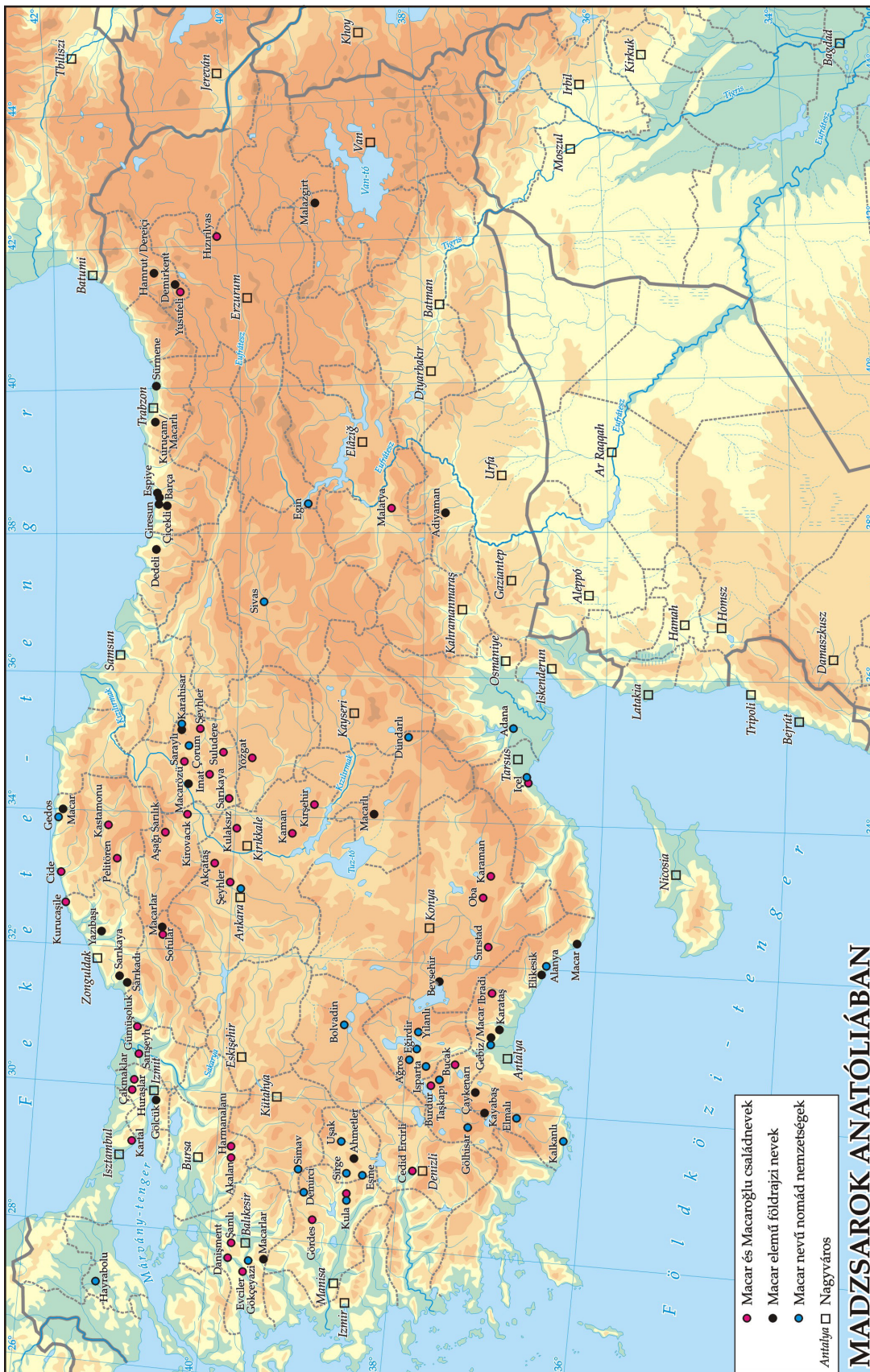
bá, hogy éppen az ő falvaik közelében tűnik fel egy Mancarlar nevű település,¹⁰³ és ráadásul mindezek a Kandira nevű járásban fekszenek, ami esetlegesen összefüggébe hozható a Gebizek kindira nemzetségével. Amennyiben a Gebiz és a Gebze név is összefügg, akkor nem lehetetlen, hogy a helyi hagyománynak mégis van valamiféle valóságalapja.

Összefoglalva a fentieket: a madzsar a törökben csak annyit jelent, hogy „magyar”, szokásos, jelentésen alapuló névadás eredménye másképpen nem lehet (mint pl. a sárga kecskés vagy a kovács nemzetségek esetében). A madzsar személynévként sincsen meg, legfeljebb jelző, ragadványnév lehet, de akkor megint csak magyart kell, hogy jelentsen, s felmerül a kérdés, hogy viselője hogyan jutott hozzá. Ezért nem érthetünk egyet Ak azon véleményével, hogy ezen elnevezésnek semmi köze a magyarokhoz. Az viszont valóban fogós kérdés, hogy miért viseli egy nomád jörük nemzetség ezt a nevet Anatólia közepén. Ezek a törzsek meglehetősen elzártan nomadizálva éltek, nem sok közülük volt a külvilághoz, s az sem nagyon valószínű, hogy a magyar frontra eljutottak volna bármikor is. Ahogy egyébként az sem valószínű, hogy a magyar származású rabszolgák vagy menekültek nomád nemzetségek névadójává válhattak volna. A gebizi madzsarok története ráadásul a 18. század elejéig követhető, így az egyébként sem túlságosan népes Thököly- vagy a Rákóczi-emigráció aligha vehető számításba az eredetük magyarázatánál.

Az efféle eredettörténeteknek ellentmondanak az Anatólia több pontján megtalálható Madzsar – vagy abból képzett – nevű falvak és földrajzi nevek, a 15. század végétől felbukkanó madzsar nevű nomád nemzetségek, és a belőlük szabályszerűen képződött Madzsar és Madzsaroglu családnevek is. Mindezek alapján sokkal inkább egy kisebb létszámú, madzsar nevű nomád nemzetségre kellene gondolnunk, amely már a 15. században Anatóliában élt, különböző csoportjai pedig szétszóródva a térség különböző területein találtak lakhelyet.

Vajon a madzsar nevű anatóliai nomádoknak lehet e közülük a magyarokhoz? A név ritkasága ezt valószínűvé teszi. De vajon hogyan kerülhetett ide egy

¹⁰³ Mancarlar / Kandira / Kocaeli. 1928-ban is így (SON TEŞKİLÂT 1928, 716). Érdekes módon van itt Akcsa Mehmedlü. Madzsaroglu / Uzun tarla. (SON TEŞKİLÂT 1928, 705.)

2. térkép. Madzsarok Anatóliában
 Map. 2. Madjars in Anatolia

hajdani magyar néptörődék? A korai magyar közösség a történeti források – többek között a magyar hagyományok – szerint több részre szakadt, s csak egy csoport vándorolt nyugatra a Kárpát-medencébe.

A keleten maradt csoport szintén használta a magyar nevet, erre utalnak az orosz forrásokban a népnévből képzett településnevek,¹⁰⁴ a „Mongolok titkos történeté”-ben a baskírok mellett a madzsarok említése, s valószínűleg erre vezethető vissza – ha esetleg csak áttételesen is – a Kuma menti Madzsar városának a neve, valamint több személynév és nemzetségnév a mongol utódállamok területén. És ide sorolható a török kutatók által említett „szamarkandi” madzsar nemzetség, amely az özbegek kötelékébe tartozott.¹⁰⁵ Márpedig ha a keleten maradt közösség is a magyar nevet viselte, akkor különféle csoportjai szétszóródásuk után minden további népül beépülhettek e névvel az újabb és újabb nomád szövetségekbe, mint minden más néptörődék is: ez nemcsak egyszerűen lehetőség, hanem tulajdonképpen erre számítanunk is kell. Az nem túlságosan meglepő, hogy magyarok felbukkannak Közép-Ázsiában, de vajon Anatóliába eljuthattak-e? Erre az elméleti lehetőség mindenképpen megvan. Az Urál vidékén például két nomád nép törödékei váltak – törzsszé szervezve – az oguz törzsi rendszer részévé, amely így részben általuk nyerte el a „klasszikus” 24-es (6×4-es) formát: ezek a besenyők és az alajontlugok. A besenyők az oguzok csapásai alatt kettészakadtak, egy részük idővel Etelközbe, majd később részben Magyarországra költözött, másik részük az oguzok kötelékében Anatóliába

került, ahol máig is számos Pecseneg („besenyő”) nevű település emlékeztet rájuk. Az alajontlugok az Urál keleti oldalán éltek, s valószínűleg itt kerültek oguz fennhatóság alá, hogy azután altörzseik és nemzetségeik nagy számban bukkanjanak fel a 15–16. századi anatóliai összeírásokban. (Az alajontlugokat – a tarka lovúakat – egyébként kapcsolatba hozták a magyar etnogenezissel is, de ez most számunkra kevésbé érdekes.) Ahogy ezen két nép törödékei az Urál vidékén beépülhettek az oguzok soraiba, éppen úgy kerülhettek közéjük a magyarok is – csak jóval kisebb számban. Arra azonban pillanatnyilag semmilyen adatunk nincsen, hogy melyik törzs keretei közé sorolhatták őket. De uráli–anatóliai migrációs kapcsolatokat a későbbiekből is ismerünk: a baskírok több törzse is eljutott ide, a jurmatik például Makar nevű településeket hoztak létre.¹⁰⁶ (Ők azonban kérdésünk szempontjából aligha lényegesek, bevándorlásuk a madzsarokénál későbbi.) De madzsarokat akár a nogájok is sodorhattak Anatóliába, akik kisebb számban szintén megtelepedtek itt. (A nogájok körében felbukkan a Madzsar családnév.)¹⁰⁷

A fentiekből az következik, hogy minden további nélkül elképzelhető a gebizi madzsarok magyar eredete, de nem magyarországi magyar (kényszer) betelepülők révén, sokkal inkább a keleten maradt magyar közösség kicsi, Anatóliába sodródott törödékeről lehet szó, amely végül Antalya környékén talált lakóhelyet magának. S bár a madzsarok eredeti nyelvüket elveszítették, nevük még mindig emlékeztet származásukra.

¹⁰⁴ VÁSÁRY 2008; GYÓNI 2019.

¹⁰⁵ CSIRKÉS–SUDÁR 2017, 194–200; KUSKUMBAJEV 2011, 55–64; NÉMETH 1991, 305–312.

¹⁰⁶ Makar (Mıkir) / Mutki / Bitlis. YAŞA 1990, 108. Makaret / Yusufeli. TÜRKAY 1979, 135.

¹⁰⁷ BENKŐ 2016.

IRODALOM

- AK 2011: Ak, M.: Yörük ve Voynuklara Dair Önemli Bir Kaynak: Yörük ve Voynuk Ahkâm Defteri (16 Zilka'de 1116/12 Mart 1705–3 Cemâziyelevvel 1147/1 Ekim 1734). *Belgeler* 36 (2011) 1–56.
- AK 2015: Ak, M.: *Teke Yörükleri (1800–1900)*. Ankara 2015.
- AK 2018: Ak, İ.: Çorum kaza merkezinde müslüman erkek şahıs ve sülale adları: 1844–1845 temettüat defterine göre İ. *Kesit Akademi Dergisi* 16 (2018) 323–340. <https://doi.org/10.18020/kesit.1506>
- AKSU 1938: Aksu, F.: Yılanlı Oğullarına Dair Vesikalar. *Ün* 4 (1938) 685–689.
- ARMAĞAN 1997: Armağan, A. L.: XVI. Yüzyılda Teke Sancağındaki Konar-Göçerlerin Demografik Durumu Üzerine Bir Araştırma. *Tarih Araştırmaları Dergisi* 30 (1997) 135.
- B. SZABÓ–SUDÁR 2014: B. Szabó J. – Sudár B.: A hatalom csúcsain. Magyarországi származású renegátok az oszmán birodalom politikai elitjében. *Korunk* 25 (2014) 24–30.
- BASKI 1993: Baski I.: Onomasticum Turcicum. Mutatvány Rásonyi László török személynégyűjteményéből. *Magyar Múlt (Hungarian Past)* 20 (1993) 53–70.
- BAYAR: Bayar, M.: Karakeçili Yörük Aşiretinin tarihi ve kültür hayatı. 1. <http://www.afyongazete.com/yazarlar/dr-muharrem-bayar/karakecili-yoruk-asiretinin-tarihi-ve-kultur-hayati-1/33/>
- BEDER 1999: Beder T.: A legmagyarabb törökök között Macarköyben. Útinapló Törökországból. *Nyelvünk és Kultúránk* 105 (1999) 84–107.
- BEDER 2001: Beder T.: *Gyalogosan Törökországban*. Csíkszereda 2001.
- BENKŐ 2016: Benkő M.: Még egyszer a kazak-magyarokról. Hozzászólás Baski Imre cikkéhez (Eleink 2009, VIII. évfolyam, 2. szám, 31–32, kiegészítve azóta szerzett adatokkal). https://julianusbaratai.blog.hu/2016/12/16/benko_mihaly_meg_egyszer_a_kazak-magyarokrol
- BERECZ 2015: Berecz E.: Magyarok leszármazottai egy török faluban? <https://eszm.ro/2015/11/09/magyarok-leszarmazottai-egy-torok-faluban/>
- BULUT 2010: Bulut, S.: Toroslarda Balkanlardan bir iz: Sekel köyü „Gebiz”. In: *Celal Bayar Üniversitesi Uluslararası Balkanlarda Türk Varlığı Sempozyumu-II, 13–15 Mayıs 2010*“ Manisa. Haz.: Şenel, Ü. Manisa 2010, 164–185.
- ÇAKAL 2019: Çakal, R.: *1840 sayımına göre Karaman merkez nüfusu. Yüksek Lisans Tezi*. Karaman 2019.
- ÇELİK 2011: Çelik, Ş.: Teke-ili. In: *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* 40. İstanbul 2011, 344–347.
- ÇETİN: Çetin, N.: Gerede-Macarlar Köyünde 1321 Yılı (Miladi 1905) Son Osmanlı Nüfus Tahriri (sayım). <http://www.gerede.net/Default.aspx?Sayfa:bolumler&BolumSN:2&BolumNo:002-007-&BolumKayit:309>
- ÇEVİK 2018: Çevik, K.: Taşkapı Köyünün monografisi. *Göller Bölgesi Aylık Hakemli Ekonomi ve Kültür Dergisi* 67 (2018) 5–12.
- ÇINAR 2016: Çınar, H.: *1842 Tarihli Çubuk Kazası Nüfus Defteri*. Ankara 2016.
- CSIRKÉS–SUDÁR 2017: Csirkés F. – Sudár B.: Ulu Madzsar, Kicsi Madzsar és a Derbend-náme. A kaukázusi Madzsar nevű települések kérdéséhez. In: *Dentumoger* 1. *Tanulmányok a korai magyar történelemről*. Szerk.: Sudár B. Budapest 2017, 183–222.
- DEMİR 2007: Demir, N.: Doğu Karadeniz Ağzlarında Ön Ses b-/p- Ünsüzü ve Tarihi Derinliği. In: *Uluslararası Türklük Bilgisi Sempozyumu*. Haz.: Akpınar, Y. Erzurum 2007. <https://docplayer.biz.tr/9416869-Dogu-karadeniz-agizlarinda-on-ses-b-p-unsuzu-ve-tarihi-derinligi-kati-unsuzler.html>
- DEMİRASLAN 2009: Demiraslan, N. Y.: *Temettuat defterlerine göre Balya kazası Şamlı, Ilica, Danişmend, Evciler, Akbaş ve Koyuneri köylerinin sosyo-ekonomik yapısı. Yüksek Lisans Tezi*. Balıkesir 2009.
- DİNÇ 2005: Dinç, G.: *9 No'lu Antalya Şer'iyeye Sicili Defterine Göre 1853–1859 Yılları Arasında Antalya Şehrinin İdari ve Sosyo Ekonomik Durumu. Yüksek Lisans Tezi*. Antalya 2005.

- ERARSLAN 2019: Erarşlan, S.: *Karaman ahkam defterleri'nde kayıtlı Aksaray kazasına gönderilmiş hükümlerin transkripsiyonu ve değerlendirilmesi (1836–1874)*. Yüksek Lisans Tezi. Karaman 2019.
- ERTAN 2006: Ertan, M.: *19. Yüzyılda Gördes Kazası'nın Sosyal ve Ekonomik Yapısı*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul 2006.
- GÖKBILGIN 1955: Gökbilgin, M. T.: *XV–XVI asırlarda Edirne ve Paşa Livasi: Vakıflar–Mülkler–Mukataalar*. İstanbul 1955.
- GÖKKAYA–CAN–BAKIRTAŞ 2016: Gökkaya, E. – Can, M. A. – Bakırtaş, A. S.: *Osmanlı Arşiv Belgelerinde Kalecik 2*. İstanbul 2016.
- GULYA 1997: Gulya J.: A magyarok önelnevezésének eredete. In: *Honfoglalás és nyelvészet. A honfoglalásról sok szemmel 3*. Szerk.: Kovács L. – Veszprémy L. Budapest 1997, 94–97.
- GÜNEŞ 2015: Güneş, M.: *3537 Numaralı Kırşehir nüfus defteri (1841)*. Ankara 2015.
- GÜNEY 2014: Güney, D.: *H.984 (M.1576/1577) tarihli ve TKG.KK.TTd. 54 Numaralı Defter-i Mufassal-ı Livâ-i Çorum*. Ankara 2014.
- GYÓNI 2019: Gyóni G.: *A magyarság hajnalán. A magyarok korai története a honfoglalásig*. Budapest 2019.
- HALAÇOĞLU 2009: Halaçoğlu, Y.: *Anadolu'da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar (1453–1650)* 1–6. Ankara 2009.
- ISPAY 1981: Ispay F.: Négyszáz éves falu Törökországban? *Élet és Tudomány* 1981:49, 1558–1561.
- ISPAY 1983: Ispay F.: Újra a törökországi „magyarok” között. *Élet és Tudomány* 1983:32, 1010–1012.
- KARACA 2006: Karaca, B.: XV. ve XVI. Asırlarda Teke Sancağın'daki Yörüklerin Sosyal ve Ekonomik Durumu. In: *Son bin yılda Antala sempozyumu, 18–19 Aralık 2003*. Haz.: Ekinci, N. – Akın, H. Antalya 2006, 75–95.
- KARACA 1997: Karaca, B.: *XV. ve XVI. yüzyılda Teke Sancağı. Doktora tezi*. Samsun 1997.
- KARADENİZ 2014: Karadeniz, D.: Macarlar sülalesi. <http://konurlular.blogspot.com/2014/02/macarlar-sulalesi.html>
- KASARCI 2016: Kasarcı, M.: *578 ve 579 no'lu nüfus defterlerine göre Kartal kazasının demografik ve sosyal yapısı (1831–1840)*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul 2016.
- KILIÇ 2018: KILIÇ, L. A.: Kula kazası gayrimüslim mahallerinin sosyo-ekonomik yapısı. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 31 (2018) 243–266.
- KINAY 2005: Kınay, A.: *Kocaeli İli Ağaçlı Kazası Temettuat Defterleri*. İzmit 2005. https://www.academia.edu/5547581/Kocaeli_%C4%B0zmit_Sanca%C4%9F%C4%B1_A%C4%-9Fa%C3%A7lı_Kazası_1844_Y%C4%B1l%C4%B1_Temettuat_Defterleri_Transcribed_by_Ali_K%C4%B1nay
- KOÇ: Koç, U.: *Harmanalanı Köyü 1838 Osmanlı Dönemi Nüfus Sayımı*. http://ugurkoch.com/1838_nuf_adranos.php?koysec:45
- KOÇER: Koçer, D.: *16. yüzyıl tahrir defterlerinde geçen topluluk isimleri*. http://docs.neu.edu.tr/library/nadir_eserler_el_yazmalari/KITAPLAR/yer,%20cemaat%20adlari%20yabanci%20menseli%20keli-meler/cemaat_isimleri_son.pdf
- KOFOĞLU 2006: Kofoglu, S.: *Hamidoğulları Beyliği*. Ankara 2006.
- KONJA 1317: *Konja vilâjeti şâlnâmesi*, 1317 [1899/1900].
- KONJA 1322: *Konja vilâjeti şâlnâmesi*, 1322 [1904/1905].
- KOŞAY 1976: Koşay, H. Z.: Türkiyedeki „Macar” sözü bulunan köy adları. In: *Türk-Macar kültür münasebetleri ışığı altında II. Rakoczi Ferenc ve Macar mülteciler sempozyumu*. İstanbul 1976, 170–172.
- KURT 2004: Kurt, Y.: *Çukurova Tarihinin Kaynakları I: 1525 Tarihli Adana Sancağı Mufassal Tahrir Defteri*. Ankara 2004.

- KURT–KATIRANCI 2016: Kurt, Y. – Katırançı, Ü.: 1845 Yılında Yozgatlılar. In: *I. Uluslararası Bozok Sempozyumu Bildiri Kitabı* 1. Ed.: Özköse, K. Yozgat 2016, 499–509.
- KUSKUMBAJEV 2011: Kuskumbajev, A.: *Magyarok keleten és nyugaton*. Budapest 2011.
- MARGITTAI 2006: Margittai G.: Magyar rabszolgák leszámazottai Törökországban? – Expedició Macarköybe, a rejtélyes törökmagyar faluba 1–3. *Magyar Nemzet Magazin* 2006. július 8. (21, 30); július 15. (32–33); július 22. (30).
- MOTESÍKY 1992: Motesíky Á.: Törökországi kapcsolataink. *A Hét* 37 (1992) 6.
- MUŞMAL–ŞAHINKAYA 2016: Muşmal, H. – Şahinkaya, M.: Nüfus ve temettuat defterlerine göre Bozkır kaza merkezi'nin demografik yapısı, sosyal ve ekonomik özellikleri (1840–1845). In: *Uluslararası Sempozyum: Geçmişten Günümüze Bozkır. E-kitap*. 2016, 329–346.
- NÉMETH 1991: Németh Gyula: *A honfoglaló magyarság kialakulása*. Budapest 1991.
- OSMANLI 1520: *Osmanlı 1520 – 1520 dönemindeki köyler*. <https://osmanli1520.wordpress.com/corum-1520/>
- ÖNDER 1988: Önder, A. T.: *Türkiye'nin etnik yapısı*. Ankara 1988.
- ÖZDEMİR 2019: Özdemir, Ü. M.: *Türk eğlence kültüründe Giresun yayla şenliklerinin yeri: Yapısal ve İşlevsel Bir Çözümleme*. İstanbul 2019.
- ÖZLÜ 2006: Özlü, H.: *XIX. yüzyılda Denizli merkez kazasına bağlı köylerin sosyo-ekonomik durumu (temettuat defterlerine göre)*. Denizli 2006.
- ÖZTÜRK 1995: Öztürk, C.: Toroslar'da bir Macar köyü. *Tarih ve toplum* 1995:136, 35–39.
- RÁSONYI 1971: Rásonyi L.: *Tarihte Türklük*. Ankara 1971.
- SÁGHY 1988: Sággy J.: Két Magyarfalva. *Evangélikus Élet* 1988:37, 4.
- ŞAHİN 2008: Şahin, E.: *1684–1686 yılları arasında Bolu'da ekonomik ve sosyal hayat. (835 Numaralı Bolu Şer'iyeye Siciline Göre)*. Konya 2008.
- ŞAHİN 2013: Şahin, M.: *Konya'da tanzimat'ın uygulaması (1840–1843 tarihli 76 numaralı Konya Şer'iyeye Sicili Defterine Göre)*. Yüksek Lisans Tezi. Konya 2013.
- SERES 2006: Seres I.: *Thököly Imre és Törökország (Imre Thököly ve Türkiye)*. Budapest 2006.
- SEVINÇ 2011: Sevinç, N.: *Türkiyat. Makaleler-İncelemeler*. İstanbul 2011.
- SEZEN 2017: Sezen, T.: *Osmanlı yer adları*. Ankara 2017.
- SUDÁR 2010: Sudár B.: Evlia Cselebi és a magyar östörténet. In: *Kőrösi Csoma Sándor és az Út*. Szerk.: Gazda J. – Szabó E. Kovászna 2010, 172–178.
- SÜME 2015: Süme, M.: *Gerede nüfus defteri. II. 1840. (Giriş–Metin–Dizin)*. Bolu 2015.
- SZABADI 2006: Szabadi L.: „Hajszálgökerek”. Magyarok a világbán – legendák, kérdések, tények II. *Hungarológiai Évkönyv* 7 (2006) 131–148.
- TAŞBAŞ 2007: Taşbaş, E.: *15 No'lu Antalya Şer'iyeye Sicili Defterine Göre 1866–1867 Yılları Arasında Antalya. Şehrinin İdarî ve Sosyo-Ekonomik Durumu. Yüksek Lisans Tezi*. Antalya 2007.
- TATAROĞLU 2015: Tataroğlu, Y.: *4 numaralı atik şikayet defteri 1665–1670 (H. 1075–1081) transkripsiyon ve değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul 2015.
- TÜRKAY 1979: Türkay, C.: *Osmanlı İmparatorluğunda oymak, aşiret ve cemaatlar*. İstanbul 1979.
- TÜRKDOĞAN 1997: Türkdöğán, O.: *Etnik sosyoloji. Türk etnik sosyolojisi*. İstanbul 1997.
- SON TEŞKİLÂT 1928: *Son teşkilât-ı mülkiyyede köylerimizin adları*. İstanbul 1928.
- UÇAKCI 2008: Uçakçı, İ.: *Karahisar-i Demürlü yöresinde Oğuz boyları*. Ankara 2008.
- UÇAKCI 2015: Uçakçı, İ.: *Oğuz boyları 1–2*. İstanbul 2015.

- ULUGÜN: Ulugün, Y.: *Arşiv Belgelerinde ve Seyahatnamelerle Gölcük ve Yakın Çevresi*. https://www.academia.edu/7563323/Seyahatnamelerde_G%C3%B6lc%C3%BCk_ve_%C3%87evresi
- VÁSÁRY 2008: Vásáry I.: *Magyar őshazák és magyar őstörténészek*. Budapest 2008.
- VURAL: Vural, M.: *Pelitören, Araç. Tarihçe*. https://ipfs.io/ipfs/QmQP99yW82xNKPxXLroxj1rMYMGF6Grwj2o4svsdmGh7S/out/A/Pelit%C3%B6ren%2C_Ara%C3%A7.html.
- YASA: Yasa, N.: *1830–1831 yılı kurucuşile bölgesi nüfus sayımı ve lakaplar*. <http://www.kurucasile.gen.tr/1830-1831-yiili-kurucasile-bolgesi-nufus-sayimi-ve-lakaplar/>
- YAŞA 1990: Yaşa, R.: *Bitliste türk iskanı (XII–XIII. yüzyıl)*. Elazığ 1990.
- YEŞİL 2006: Yeşil, T.: *9930 numaralı temettuat defterine göre XIX. yüzyıl ortalarında Eğirdir'in köylerinin sosyal ve ekonomik yapısı. Yüksek Lisans Tezi*. Isparta 2006.

MADJARS IN ANATOLIA: ARE THEY HUNGARIANS, WHO MIGRATED IN THE EARLY MODERN AGE OR ARE THEY TURKISH NOMADS?

BALÁZS SUDÁR

It is well known that geographical names are containing Madjar (*Macar* „Hungarian”) as an element in Anatolia, there are families called *Macar* or *Macaroğlu*, and nomadic clans called Madjar (*Macar*). There are two theories about their origin: the first one is that they are immigrants, refugees or liberated slaves originated from Hungary in the Middle or Early Modern Age, the second one is that they are a group of the Anatolian nomadic Turks, and they do not have any relationship with Hungary. There are the results of the analysis of the available sources: there are Madjars in many parts of Anatolia, in more places than it could be explained by late immigrants. The data refers to nomads, are very common, and it is hard to sketch a his-torical model, which justify the fact that Hungarian refugees became the denominator of Turkish nomadic clans. Moreover, according to the sources about these clans from the 15th century they could not originate from Hungary. The details about Madjars are similar to other nomadic clans in Anatolia. In conclusion it is certain that one or more nomadic clans moved into Anatolia, who called themselves Madjar. The word *macar* does not mean anything in the Turkish language, this name is a part of the archaic tribal-ethnic nam-ing. It is evident to see them as a late scion of the early, scattered Hungarians, based on the knowledge about the history of the nomadic people. Otherwise, there is a historical possibility of this theory: the oguz people, which moved to Anatolia, took fragment people themselves (for example the Alayontlugs and Pechenegs) from the area of Ural Mountain, where the early Hungarians lived. So, it is possible that the Madjars in Anatolia have a relationship with Hungarians, but this relationship is much older than it has been thought for a long time.